

O'ZBEKISTONDA QISHLOQ TURIZMI TADBIRKORLIGINI RIVOJLANTIRISHNING RESURS IMKONIYATLARI VA MUAMMOLARI

Mardonova Dilafruz Kosimovna

Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tayanch doktoranti

e-mail: mardonova.1961@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada O'zbekistonda qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishning resurs imkoniyatlari va ushbu jarayonga ta'sir etuvchi iqtisodiy, tashkiliy hamda institutsional muammolar tadqiq etilgan. Qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy mazmuni, uning qishloq tadbirkorligi va turizm tadbirkorligi bilan o'zaro bog'liqligi ochib berilgan. Xorijiy ilmiy tadqiqotlarda shakllangan yondashuvlar asosida tabiiy, madaniy, inson, moliyaviy, ijtimoiy, moddiy, tashkiliy va institutsional resurslarning qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishdagi o'rnini tahlil qilingan. Mazkur resurslardan foydalanish imkoniyatlari O'zbekistonning hududiy, iqtisodiy va ijtimoiy xususiyatlari nuqtayi nazaridan ko'rib chiqilgan. Qishloq turizmi rivojlanishini cheklovchi omillar tizimlashtirilib, mavjud resurslarni turistik mahsulot va iqtisodiy natijaga aylantirishning konseptual mexanizmi taklif etilgan. Qishloq turizmi tadbirkorligining samaradorligini oshirishda resurslar integratsiyasi, tadbirkorlik kooperatsiyasi va mahalliy iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishning ahamiyati asoslangan.

Kalit so'zlar: qishloq turizmi, turizm tadbirkorligi, qishloq tadbirkorligi, turistik resurslar, agroturizm, resurslar integratsiyasi, mahalliy iqtisodiyot, iqtisodiy samaradorlik, tadbirkorlik kooperatsiyasi.

Abstract: The article examines resource opportunities for rural tourism entrepreneurship development in Uzbekistan and the economic, organizational, and institutional challenges affecting this process. It explores the economic nature of rural tourism entrepreneurship and its relationship with rural entrepreneurship and tourism entrepreneurship. Drawing on international research, the study analyzes the role of natural, cultural, human, financial, social, physical, organizational, and institutional resources. The opportunities for utilizing these resources are considered in the context of Uzbekistan's territorial, economic, and social characteristics. The main constraints on rural tourism entrepreneurship are systematized, and a conceptual mechanism for transforming local resources into tourism products and economic outcomes is proposed. The study highlights the importance of resource integration, entrepreneurial cooperation, and local economic linkages in improving the efficiency of rural tourism entrepreneurship.

Keywords: rural tourism, tourism entrepreneurship, rural entrepreneurship, tourism resources, agrotourism, resource integration, local economy, economic efficiency, entrepreneurial cooperation.

Абстрактный: В статье исследованы ресурсные возможности развития предпринимательства в сфере сельского туризма в Узбекистане, а также экономические, организационные и институциональные проблемы, влияющие на данный процесс. Раскрыта экономическая сущность предпринимательства в сфере сельского туризма и его взаимосвязь с сельским и туристским предпринимательством. На основе зарубежных научных исследований проанализирована роль природных, культурных, человеческих, финансовых, социальных, материальных, организационных и институциональных ресурсов. Рассмотрены возможности их использования с учётом территориальных, экономических и социальных особенностей Узбекистана. Систематизированы факторы, ограничивающие развитие сельского туризма, и предложен концептуальный механизм преобразования имеющихся ресурсов в туристский продукт и экономические результаты. Обосновано значение интеграции ресурсов, предпринимательской кооперации и развития местных экономических связей для повышения эффективности предпринимательства в сфере сельского туризма.

Ключевые слова: сельский туризм, туристское предпринимательство, сельское предпринимательство, туристские ресурсы, агротуризм, интеграция ресурсов, местная экономика, экономическая эффективность, предпринимательская кооперация.

Kirish (Introduction/Введение)

Jahon iqtisodiyotida turizmning rivojlanishi va turistik talab tarkibining o'zgarishi qishloq hududlarining iqtisodiy imkoniyatlariga yangicha yondashishni taqozo etmoqda. An'anaviy ravishda qishloq hududlari iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi bilan bog'liq holda shakllangan bo'lsa, zamonaviy sharoitda turizm xizmatlari ushbu hududlarda iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiya qilishning qo'shimcha yo'nalishiga aylanmoqda. Ayniqsa, tabiiy muhit, mahalliy madaniyat, an'anaviy turmush tarzi va qishloq xo'jaligi faoliyati bilan bevosita tanishishga qaratilgan sayohatlar qishloq turizmi tadbirkorligi uchun yangi iqtisodiy imkoniyatlarni yuzaga keltirmoqda.

Qishloq turizmining iqtisodiy ahamiyati faqat turistlarni qabul qilish yoki ularga dam olish xizmatlarini ko'rsatish bilan cheklanmaydi. Ushbu faoliyat qishloq xo'jaligi, transport, umumiy ovqatlanish, savdo, hunarmandchilik va boshqa xizmat ko'rsatish yo'nalishlari o'rtasida qo'shimcha iqtisodiy aloqalarni shakllantirishi mumkin. Natijada mahalliy resurslardan foydalanish imkoniyatlari kengayadi, yangi tadbirkorlik faoliyati turlari vujudga keladi va aholining daromad manbalarini diversifikatsiya qilish uchun sharoit yaratiladi.

O'zbekiston qishloq hududlari tabiiy-geografik sharoiti, madaniy merosi, milliy hunarmandchilik an'analari, qishloq xo'jaligi mahsulotlari va mahalliy turmush tarzining xilma-xilligi bilan ajralib turadi. Mazkur xususiyatlar qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirish uchun muhim iqtisodiy salohiyat hisoblanadi. Jumladan, tog'li hududlarda tabiatga asoslangan turizm xizmatlarini, dehqonchilik rivojlangan hududlarda agroturizmini, tarixiy-madaniy merosga boy qishloqlarda esa madaniy va gastronomik turizmini rivojlantirish imkoniyatlari mavjud.

Biroq hududda turistik resurslarning mavjudligi o'z-o'zidan tadbirkorlik faoliyatining rivojlanishini yoki yuqori iqtisodiy natijaga erishilishini ta'minlamaydi. Tabiiy landshaft, milliy taom, hunarmandchilik mahsuloti yoki an'anaviy qishloq turmush tarzi iqtisodiy resurs sifatida ahamiyat kasb etishi uchun ular turistlarning ehtiyojlariga mos xizmat yoki mahsulot shakliga keltirilishi zarur. Bunday jarayon tadbirkorlik tashabbusi, investitsiya, boshqaruv, marketing, inson kapitali va boshqa omillarning o'zaro uyg'unligini talab qiladi.

Shu sababli qishloq turizmini rivojlantirish masalasini faqat turistik resurslar mavjudligi yoki turistlar oqimining ko'payishi nuqtayi nazaridan emas, balki mavjud resurslarni iqtisodiy qiymatga aylantirish

imkoniyatlari bilan bog'liq holda tadqiq etish muhimdir. Aynan shu jihat qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy mazmunini aniqlash, uning rivojlanish omillarini tizimlashtirish va samaradorligini oshirish yo'nalishlarini asoslash zaruratini yuzaga keltiradi.

Mavzuga oid adabiyotlar sharhi (Literature review, Анализ литературы)

Qishloq turizmi tadbirkorligini tadqiq etishga oid ilmiy adabiyotlarda mazkur faoliyatning iqtisodiy mazmuni, hududiy rivojlanishdagi o'rni, resurs imkoniyatlari va rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar turli nazariy yondashuvlar asosida o'rganilgan.

Qishloq tadbirkorligini iqtisodiy faoliyatning alohida shakli sifatida o'rgangan Wortman [1] uni qishloq muhitida yangi tashkilot yaratish, yangi mahsulot yoki bozorni shakllantirish yoxud yangi texnologiyadan foydalanish bilan bog'liq tadbirkorlik jarayoni sifatida talqin qiladi. Mazkur yondashuvda qishloq hududi tadbirkorlik faoliyati amalga oshiriladigan makon sifatida qaraladi.

Korsgaard, Müller va Tanvig [2] qishloq tadbirkorligini hudud bilan bog'liq iqtisodiy faoliyat sifatida ko'rib, mahalliy resurslarning yangi kombinatsiyalari orqali tadbirkor va hudud uchun qiymat yaratilishiga e'tibor qaratadilar. Ushbu yondashuvning muhim jihati shundaki, tadbirkorlik faoliyati natijasi faqat alohida xo'jalik yurituvchi subyekt foydasi bilan emas, balki mahalliy iqtisodiyotga ta'siri bilan ham bog'lanadi.

Turizm tadbirkorligini o'rgangan Kallmuenzer va Peters [3] tadbirkorlik faoliyatining turistik imkoniyatlarni aniqlash, ulardan foydalanish va yangi iqtisodiy qiymat yaratish bilan bog'liq jihatlariga e'tibor qaratadilar. Turizm sohasida tadbirkorlik imkoniyatlari hududning o'ziga xos xususiyatlari, xizmat ko'rsatish tajribasi va turistlar talabining shakllanishi bilan chambarchas bog'liq.

Yachin va Ioannides [4] mahalliy turizm tadbirkorligi rivojlanishida hududiy resurslar, tadbirkorlik tarmoqlari va mahalliy ishtirokchilarning o'zaro aloqalarini muhim omillar sifatida ko'rsatadilar. Ularning yondashuvi qishloq turizmi mahsulotining shakllanishida alohida tadbirkor bilan bir qatorda boshqa mahalliy iqtisodiy subyektlarning ham ishtirok etishini tushuntirishga yordam beradi.

Utami, Dhewanto va Lestari [5] qishloq turizmi tadbirkorligiga oid ilmiy adabiyotlarni tizimli o'rganib, 47 ta tadqiqot asosida uning resurslari va rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillarni tasniflaganlar. Tadqiqotda qishloq turizmi tadbirkorligining sakkizta resurs guruhi - madaniy, moliyaviy, inson, tabiiy, tashkiliy, moddiy, siyosiy-institutsional va ijtimoiy resurslar ajratilgan. Shuningdek, iqtisodiy, siyosiy-huquqiy, ijtimoiy-madaniy va tabiiy, texnologik hamda raqobat bilan bog'liq muammolar aniqlangan.

Mazkur tadqiqotning muhim natijasi qishloq turizmi tadbirkorligini faqat turistik xizmat ko'rsatish faoliyati sifatida emas, balki hududning turli resurslaridan foydalanishga asoslangan tadbirkorlik jarayoni sifatida o'rganish zarurligini ko'rsatishidir.

O'zbekiston sharoitida turizmning iqtisodiy imkoniyatlarini o'rganishda milliy turizm xizmatlari bozorida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar ham muhim ahamiyatga ega. Jumladan, A. Taniyev [6] turizm xizmatlari bozorida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanishning nazariy va amaliy jihatlarini tadqiq etgan. B. Safarov [7] milliy turizm xizmatlari bozorini innovatsion rivojlantirishning metodologik asoslarini o'rgangan. M. Amonboyev va hammualliflar [8] turizm iqtisodiyoti va menejmentining asosiy masalalarini yoritganlar.

Mavjud ilmiy yondashuvlarning qiyosiy tahlili qishloq turizmi tadbirkorligini o'rganishda uchta masala muhimligini ko'rsatadi. Birinchisi, hududda mavjud resurslarni aniqlash va ularning iqtisodiy imkoniyatlarini baholash; ikkinchisi, ushbu resurslarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish mexanizmlarini tushuntirish; uchinchisi esa tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy natijalarini aniqlashdan iborat.

Biroq xorijiy tadqiqotlarda ishlab chiqilgan resurslar tasnifini O'zbekiston sharoitiga bevosita tatbiq etish yetarli emas. Chunki qishloq hududlarining iqtisodiy ixtisoslashuvi, mahalliy tadbirkorlik shakllari, aholi bandligi, infratuzilma va institutsional sharoitlar mamlakatlar o'rtasida farqlanadi. Shu sababli xalqaro nazariy yondashuvlarni O'zbekistonning hududiy va iqtisodiy xususiyatlari asosida qayta ko'rib chiqish zarur.

Tadqiqot maqsadi va usullari (Research objective and methods, Цель и методы исследования)

Tadqiqotning maqsadi qishloq turizmi tadbirkorligining resurs imkoniyatlari va rivojlanishiga ta'sir etuvchi muammolarni nazariy jihatdan tizimlashtirish, ularni O'zbekiston sharoitiga moslashtirish hamda mavjud resurslarni turistik mahsulot va iqtisodiy natijaga aylantirishning konseptual mexanizmini ishlab chiqishdan iborat.

Tadqiqot obyekti sifatida O'zbekiston qishloq hududlarida turizm tadbirkorligini rivojlantirish bilan bog'liq iqtisodiy jarayonlar olinan.

Tadqiqot predmetini qishloq turizmi tadbirkorligining resurs imkoniyatlari, ularni iqtisodiy faoliyatga jalb etish munosabatlari va rivojlanishni cheklovchi omillar tashkil etadi.

Tadqiqotda xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlarni o'rganish, qiyosiy tahlil, tasniflash, mantiqiy umumlashtirish va nazariy-konseptual modellashirish usullaridan foydalanildi.

Tahlil jarayonida qishloq turizmi tadbirkorligi resurslari ularning iqtisodiy vazifasi, turistik mahsulot yaratishdagi ishtiroki va boshqa resurslar bilan o'zaro bog'liqligi asosida ko'rib chiqildi. Rivojlanishni cheklovchi omillar esa tadbirkorlik faoliyatiga ta'sir etish xususiyatiga ko'ra tizimlashtirildi.

Tadqiqot nazariy-tahliliy xususiyatga ega bo'lib, unda mustaqil statistik kuzatuv yoki tadbirkorlar o'rtasida so'rov o'tkazilmagan. Shu sababli taklif etilgan mexanizm va xulosalar empirik tasdiqlangan natijalar emas, balki keyingi amaliy tadqiqotlar uchun konseptual asos sifatida qaraladi.

Tahlil va natijalar (Analysis and results, Анализ и результаты)

Qishloq turizmi tadbirkorligi iqtisodiy mazmuniga ko'ra qishloq tadbirkorligi va turizm tadbirkorligining o'zaro kesishgan qismida shakllanadi. Qishloq tadbirkorligi iqtisodiy faoliyatning hududiy xususiyatini, turizm tadbirkorligi esa uning turistik talabni qondirishga yo'naltirilganligini ifodalaydi.

Shundan kelib chiqib, qishloq turizmi tadbirkorligini qishloq hududlarining tabiiy, madaniy, mehnat va boshqa resurslaridan foydalanish orqali turistlar ehtiyojini qondiruvchi tovarlar, xizmatlar hamda turistik tajribalarni yaratish va realizatsiya qilishga qaratilgan iqtisodiy faoliyat sifatida talqin qilish mumkin.

Mazkur ta'rifda ikki muhim jihat mavjud. Birinchidan, tadbirkorlik faoliyati qishloq hududining resurslariga tayanadi. Ikkinchidan, yaratilgan mahsulot yoki xizmat turistlar iste'moliga yo'naltiriladi. Demak, qishloq hududida amalga oshirilayotgan har qanday tadbirkorlik faoliyatini qishloq turizmi tadbirkorligi deb hisoblash mumkin emas. Uning turizm bilan bog'liqligi turistlar talabi va iste'moli orqali namoyon bo'ladi.

Masalan, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishning o'zi agroturizm faoliyati hisoblanmaydi. Biroq fermer xo'jaligi turistlar uchun meva terish, dehqonchilik jarayonini kuzatish yoki unda ishtirok etish kabi xizmatlarni tashkil etsa, qishloq xo'jaligi resurslaridan turizm tadbirkorligi maqsadida foydalanish yuzaga keladi.

Qishloq turizmi tadbirkorligining ushbu xususiyati mavjud resurslarni tasniflash va ularning iqtisodiy vazifalarini aniqlashni talab qiladi.

Xalqaro tadqiqotlarda ajratilgan resurslar guruhlarini O'zbekistonning hududiy va iqtisodiy xususiyatlariga moslashtirish natijalari 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

Qishloq turizmi tadbirkorligi resurslari va ularning O'zbekiston sharoitidagi iqtisodiy imkoniyatlari

Resurs turi	O'zbekiston sharoitida namoyon bo'lishi	Iqtisodiy vazifasi
Tabiiy resurslar	Tog'lar, daryolar, bog'lar, qishloq landshaftlari	Turistik jozibadorlikni shakllantirish
Madaniy resurslar	Milliy urf-odatlar, hunarmandchilik, gastronomiya, mahalliy meros	O'ziga xos turistik mahsulot yaratish
Inson resurslari	Mahalliy aholining mehnat va xizmat ko'rsatish ko'nikmalari	Xizmatlarni tashkil etish va sifatini ta'minlash
Moliyaviy resurslar	Xususiy mablag'lar, kreditlar, investitsiyalar	Tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirish
Ijtimoiy resurslar	Mahalla, oila, o'zaro ishonch va hamkorlik aloqalari	Tadbirkorlik kooperatsiyasini rivojlantirish
Moddiy resurslar	Uy-joy, transport, yo'llar, kommunikatsiya va xizmat ko'rsatish obyektlari	Turistik xizmatlarni amalga oshirish
Tashkiliy resurslar	Tadbirkorlik subyektlari, kooperatsiya va boshqaruv tizimlari	Resurslar va xizmatlarni muvofiqlashtirish
Institutsional resurslar	Davlat va mahalliy boshqaruv, ta'lim hamda qo'llab-quvvatlash institutlari	Tadbirkorlik uchun qulay sharoit yaratish

Manba: Utami, Dhewanto va Lestari [5] tasnifi asosida muallif tomonidan O'zbekiston sharoitiga moslashtirilgan.

2-jadval

Qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi muammolar va ularning iqtisodiy oqibatlari

Muammolar guruhi	Asosiy namoyon bo'lish shakllari	Ehtimoliy iqtisodiy oqibatlari
Iqtisodiy	Moliyaviy resurslar cheklanganligi, talab mavsumiyliigi	Investitsiya va daromadlar barqarorligining cheklanishi
Institutsional va tashkiliy	Muvofiqlashtirish va hamkorlikning yetarli emasligi	Resurslardan foydalanish samaradorligining pasayishi
Ijtimoiy-madaniy va tabiiy	Kadrlar malakasi, madaniy muhit va ekologik cheklovlar	Xizmat sifati hamda barqaror rivojlanishga ta'sir
Texnologik	Raqamli marketing va bronlash imkoniyatlarining cheklanganligi	Turistik bozorga chiqish imkoniyatlarining qisqarishi
Raqobat	Mahsulotlarning o'xshashligi, xizmat sifatidagi tafovutlar	Raqobat ustunligini shakllantirishdagi qiyinchiliklar

Manba: [5] asosidagi nazariy tasnif O'zbekiston sharoitiga moslashtirilib, muallif tomonidan ishlab chiqilgan.

Qishloq turizmi tadbirkorligiga ta'sir etuvchi iqtisodiy muammolar orasida turistik talabning mavsumiyliigi alohida ahamiyatga ega. Turistlar oqimining yil davomida bir xil taqsimlanmasligi xizmat ko'rsatish obyektlarining bandlik darajasi, tushum va foyda ko'rsatkichlariga ta'sir qiladi. Shu sababli turistik mahsulotlarni diversifikatsiya qilish, ya'ni turli mavsumlarda talabga ega xizmatlarni shakllantirish tadbirkorlik barqarorligini oshirish vositalaridan biri hisoblanadi.

Texnologik omillar ham qishloq turizmi tadbirkorligining bozor imkoniyatlarini belgilaydi. Zamonaviy turizm bozorida xizmatlar to'g'risidagi ma'lumotlarni internet orqali tarqatish, oldindan buyurtma qabul qilish va elektron to'lovlarni amalga oshirish imkoniyatlari muhim o'rin tutadi. Mazkur vositalardan foydalanish darajasining pastligi tadbirkorlarning potentsial mijozlar bilan aloqa o'rnatish imkoniyatini cheklashi mumkin.

Shuningdek, qishloq turizmi tadbirkorligining rivojlanishida infratuzilmaning holati muhimdir. Transport yo'llari, aloqa, elektr energiyasi, ichimlik suvi, sanitariya va boshqa xizmatlar turistlarning hududga yetib kelishi hamda qulay sharoitda bo'lishiga ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishni hududiy infratuzilma masalalaridan ajratib ko'rib bo'lmaydi.

O'tkazilgan tahlil asosida qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy rivojlanishini mavjud resurslar, tadbirkorlik faoliyati va iqtisodiy natijalar o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik sifatida talqin qilish taklif etiladi.

Ushbu bog'liqlik quyidagi ketma-ketlikda ifodalanadi:

Qishloq hududining resurslari → resurslarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish → turistik mahsulot va xizmatlarni shakllantirish → turistik iste'mol → tadbirkorlik daromadlari va mahalliy iqtisodiy natijalar.

Mazkur mexanizm asosida resurslarning mavjudligi boshlang'ich shart hisoblanadi. Biroq iqtisodiy natija resursning o'zidan emas, balki undan tadbirkorlik faoliyati orqali foydalanish jarayonidan yuzaga keladi.

Masalan, mevali bog' qishloq xo'jaligi faoliyati uchun ishlab chiqarish resursi hisoblanadi. Ushbu bog'da turistlar uchun meva terish, mahsulotlarni qayta ishlash bilan tanishish, milliy taom tayyorlash yoki mahalliy mahsulotlarni xarid qilish xizmatlari tashkil etilganda uning iqtisodiy vazifasi kengayadi. Natijada mavjud resurs bir vaqtning o'zida qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi va turizm xizmatlari uchun foydalanilishi mumkin bo'lgan iqtisodiy aktivga aylanadi.

Bunday jarayonning muhim jihati shundaki, turizm faoliyati qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishining o'rni egallashi shart emas. Aksincha, mavjud iqtisodiy faoliyatga qo'shimcha xizmatlar qo'shish orqali resurslardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Shu nuqtayi nazardan, qishloq turizmi tadbirkorligining samaradorligini faqat turistlar soni yoki xizmat ko'rsatish obyektlari miqdori orqali baholash yetarli emas. Chunki turistlar oqimining ko'payishi har doim ham tadbirkorlik foydasi, mahalliy bandlik yoki hududda yaratilayotgan qo'shilgan qiymatning mutanosib oshishini anglatmaydi.

Qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy natijalarini baholashda turistik xizmatlardan olingan tushum, xarajatlar, foyda, rentabellik, bir

Jadvalda keltirilgan resurslar qishloq turizmi tadbirkorligi uchun bir xil iqtisodiy vazifani bajarmaydi. Tabiiy va madaniy resurslar asosan turistlarni jalb etuvchi jozibadorlikni shakllantirsa, inson va moddiy resurslar xizmatlarni bevosita amalga oshirish imkonini beradi. Moliyaviy resurslar tadbirkorlik faoliyatini boshlash va kengaytirishga xizmat qiladi. Tashkiliy, ijtimoiy va institutsional resurslar esa mazkur jarayonlarning o'zaro muvofiqligini ta'minlaydi.

Shu jihatdan resurslarning iqtisodiy ahamiyati faqat ularning mavjudligi yoki miqdori bilan belgilanmaydi. Muhim masala — turli resurslarning tadbirkorlik faoliyatida qanday birlashtirilishi va ulardan qanday iqtisodiy natija olinishi bilan bog'liq.

O'zbekiston sharoitida tabiiy va madaniy resurslarning o'zaro uyg'unligi qishloq turizmi tadbirkorligi uchun alohida ahamiyatga ega. Masalan, Samarqand viloyatining Urgut tumani hududida tog'li landshaftlar, mahalliy hunarmandchilik va an'anaviy turmush tarzi bilan bog'liq resurslarni turistik xizmatlar tarkibida birlashtirish imkoniyatlari mavjud. Bunda turistlar uchun tabiat qo'ynida dam olish, mahalliy hunarmandchilik bilan tanishish, milliy taomlarni iste'mol qilish va qishloq turmush tarzini kuzatish kabi xizmatlar yagona turistik taklif doirasida shakllantirilishi mumkin.

Bunday faoliyatning iqtisodiy afzalligi shundaki, turistning xarajatlari birgina xizmat turiga emas, balki mahalliy iqtisodiyotning bir nechta yo'nalishlariga taqsimlanadi. Natijada joylashtirish, ovqatlanish, transport, savdo va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlar uchun qo'shimcha talab shakllanishi mumkin.

Qishloq turizmi tadbirkorligida inson resurslari ham alohida o'rin tutadi. An'anaviy xizmat ko'rsatish faoliyatidan farqli ravishda qishloq turizmida mahalliy aholining kundalik turmush tarzi, mehnat ko'nikmalari va mehmondo'stligi turistlar uchun mustaqil iste'mol qiymatiga ega bo'lishi mumkin. Masalan, milliy taom tayyorlash jarayonida ishtirok etish yoki hunarmandchilik buyumlarini yaratish texnologiyasi bilan tanishish turistga oddiy mahsulot xarid qilishdan farqli tajriba beradi.

Biroq bunday imkoniyatlardan foydalanish uchun mahalliy aholining tadbirkorlik, xizmat ko'rsatish, kommunikatsiya va marketing ko'nikmalarini rivojlantirish zarur. Chunki turistik resursning jozibadorligi bilan undan iqtisodiy daromad olish imkoniyati o'rtasida tadbirkorlik kompetensiyalari muhim bog'lovchi vazifani bajaradi.

Moliyaviy resurslarning iqtisodiy ahamiyati ham qishloq turizmi tadbirkorligining xususiyatlaridan kelib chiqadi. Ayrim turistik xizmatlarni mavjud uy-joy, qishloq xo'jaligi obyekti yoki hunarmandchilik ustaxonasidan foydalanib tashkil etish mumkin. Bu yangi obyekt qurishga nisbatan boshlang'ich investitsiya ehtiyojini kamaytirishi mumkin. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatish standartlariga moslashish, xavfsizlikni ta'minlash, sanitariya sharoitlarini yaxshilash va marketing xarajatlari qo'shimcha moliyaviy mablag'larni talab etadi.

Resurslar tarkibida ijtimoiy va tashkiliy omillarning ahamiyati ham yuqori. Qishloq turizmi mahsuloti ko'pincha bir nechta mustaqil tadbirkorlarning xizmatlari asosida shakllanadi. Masalan, turistik joylashtirish bir tadbirkor tomonidan, ovqatlanirish boshqa xo'jalik tomonidan, transport va ekskursiya xizmatlari esa alohida subyektlar tomonidan ko'rsatilishi mumkin. Ushbu xizmatlar o'rtasidagi muvofiqlik turistning umumiy taassuroti va xizmatlar iste'moliga ta'sir ko'rsatadi.

Demak, qishloq turizmi tadbirkorligida iqtisodiy natija faqat alohida tadbirkorning resurslari bilan emas, balki mahalliy tadbirkorlar o'rtasidagi iqtisodiy aloqalar bilan ham belgilanadi.

Shu asosda qishloq turizmi tadbirkorligi resurslarini iqtisodiy vazifasiga ko'ra uch guruhga ajratish taklif etiladi: turistik jozibadorlikni shakllantiruvchi resurslar, turistik xizmatlarni amalga oshiruvchi resurslar hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi va muvofiqlashtiruvchi resurslar.

Birinchi guruhga tabiiy va madaniy resurslar, ikkinchi guruhga inson, moddiy va moliyaviy resurslar, uchinchi guruhga esa ijtimoiy, tashkiliy va institutsional resurslar kiritilishi mumkin. Ushbu guruhlash sakkizta resurs turini inkor etmaydi, balki ularning iqtisodiy vazifalari o'rtasidagi farqlarni aniqlashtiradi.

Resurslarning mavjudligi qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirish uchun zarur shart bo'lsa-da, yetarli shart emas. Tadbirkorlik faoliyatining shakllanishi va rivojlanishiga tashqi iqtisodiy muhit, infratuzilma, texnologiyalar, raqobat va institutsional sharoitlar ham ta'sir ko'rsatadi.

Utami va hammualliflar [5] tomonidan tizimlashtirilgan tashqi muammolar O'zbekiston sharoitida ham tahliliy ahamiyatga ega. Biroq ushbu omillarning amaldagi ta'sir darajasi hududlar kesimida maxsus empirik tadqiqotlar orqali aniqlanishi lozim.

O'zbekiston qishloq hududlari uchun ehtimoliy cheklovchi omillar va ularning tadbirkorlik faoliyatiga ta'siri 2-jadvalda umumlashtirilgan.

turistga to'g'ri keladigan o'rtacha tushum va yaratilgan ish o'rinlari kabi ko'rsatkichlardan foydalanish mumkin.

Bunda alohida tadbirkorning moliyaviy samaradorligi bilan qishloq turizmining hududiy iqtisodiyotga ta'sirini farqlash zarur. Tadbirkorlik samaradorligi asosan tushum, xarajat va foyda ko'rsatkichlari orqali baholansa, hududiy iqtisodiy ta'sir mahalliy bandlik, boshqa tadbirkorlar bilan iqtisodiy aloqalar va qo'shimcha qiymat yaratish jarayonlari orqali namoyon bo'ladi.

Shu sababli qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy samaradorligini oshirishda resurslardan alohida foydalanishdan ularni o'zaro birlashtirishga asoslangan yondashuvga o'tish maqsadga muvofiq.

Masalan, alohida mehmon uyi turistga faqat joylashtirish xizmatini ko'rsatishi mumkin. Agar mazkur xizmat mahalliy gastronomiya, hunarmandchilik, ekskursiya va transport xizmatlari bilan birlashtirilsa, turistning qishloq hududida iste'mol qiladigan mahsulotlari tarkibi kengayadi. Bu esa boshqa mahalliy tadbirkorlar uchun ham qo'shimcha iqtisodiy imkoniyatlar yaratadi.

Mazkur yondashuvni O'zbekiston qishloq hududlarida amalga oshirish uchun tadbirkorlik subyektlari o'rtasida kooperatsiya aloqalarini rivojlantirish, turistik xizmatlarning hududiy ixtisoslashuvini hisobga olish va mahalliy resurslar asosida farqlanuvchi turistik mahsulotlarni shakllantirish muhimdir.

Bunda barcha qishloq hududlarida bir xil turistik xizmatlarni tashkil etish emas, balki ularning tabiiy, madaniy va iqtisodiy xususiyatlariga mos tadbirkorlik yo'nalishlarini tanlash samaraliroq bo'lishi mumkin.

Shunday qilib, qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishning asosiy iqtisodiy masalasi mavjud resurslar miqdorini ko'paytirish bilan bog'liq bo'lmaydi. Uning muhim jihati mavjud resurslarning iqtisodiy imkoniyatlarini aniqlash, ularni turistik talabga mos mahsulotga aylantirish va ushbu jarayondan olinadigan iqtisodiy natijalarni oshirishdan iborat.

Xulosa (Conclusion, Заключение)

O'tkazilgan nazariy-konseptual tahlil qishloq turizmi tadbirkorligi qishloq hududlarining resurs salohiyati va turistik talab o'rtasidagi iqtisodiy bog'liqlik asosida shakllanishini ko'rsatadi. Mazkur faoliyatning rivojlanishi mavjud resurslardan foydalanish imkoniyatlari bilan bir qatorda ularni turistik mahsulotga aylantirishga xizmat qiluvchi

tadbirkorlik tashabbusi, tashkiliy boshqaruv va iqtisodiy hamkorlikka ham bog'liq.

Birinchidan, qishloq turizmi tadbirkorligi qishloq tadbirkorligi va turizm tadbirkorligining o'zaro uyg'unlashgan shakli sifatida talqin qilindi. Uning iqtisodiy xususiyati qishloq hududidagi resurslardan turistlar ehtiyojini qondiruvchi tovar va xizmatlarni yaratishda foydalanish bilan belgilanadi.

Ikkinchidan, xalqaro ilmiy tadqiqotlarda ajratilgan sakkizta resurs guruhi O'zbekiston sharoitiga moslashtirilib, ularning iqtisodiy vazifalari aniqlashtirildi. Ushbu resurslarni turistik jozibadorlikni shakllantiruvchi, xizmatlarni amalga oshiruvchi hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi resurslar sifatida uch guruhga ajratish taklif etildi.

Uchinchidan, qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishga ta'sir etuvchi iqtisodiy, tashkiliy-institutsional, ijtimoiy-madaniy, texnologik va raqobat omillari tizimlashtirildi. Mazkur omillar tadbirkorlik faoliyatining investitsion imkoniyatlari, xizmatlar sifati, bozorga chiqish sharoitlari va iqtisodiy barqarorligiga ta'sir qilishi mumkinligi asoslandi.

To'rtinchidan, mavjud resurslarni tadbirkorlik faoliyatiga jalb etish, turistik mahsulotni shakllantirish, turistik iste'molni tashkil etish va iqtisodiy natijalarga erishish bosqichlarini o'zaro bog'lovchi konseptual mexanizm taklif etildi. Ushbu yondashuv qishloq turizmi tadbirkorligida iqtisodiy qiymat resurslarning oddiy mavjudligi emas, balki ulardan foydalanish jarayonida shakllanishini tushuntiradi.

Beshinchidan, qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy samaradorligini oshirishda turistik xizmatlarni diversifikatsiya qilish, mahalliy tadbirkorlar o'rtasidagi kooperatsiyani kuchaytirish, resurslardan kompleks foydalanish va hududlarning o'ziga xos xususiyatlariga mos turistik mahsulotlarni rivojlantirish zarurligi asoslandi.

Shunday qilib, O'zbekistonda qishloq turizmi tadbirkorligini rivojlantirishning istiqbollari mavjud tabiiy va madaniy imkoniyatlar bilan bog'liq bo'lmaydi, balki ularni iqtisodiy faoliyatga jalb etish darajasi, tadbirkorlik subyektlarining o'zaro hamkorligi va turistik talabga mos xizmatlarni shakllantirish imkoniyatlari bilan belgilanadi. Taklif etilgan konseptual yondashuv qishloq turizmi tadbirkorligining iqtisodiy samaradorligini keyingi empirik tadqiqotlarda baholash uchun nazariy-uslubiy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar (Literatura / References)

1. Wortman M.S. Rural entrepreneurship research: An integration into the entrepreneurship field // *Agribusiness*. — 1990. — Vol. 6, No. 4. — P. 329–344.
 2. Korsgaard S., Müller S., Tanvig H.W. Rural entrepreneurship or entrepreneurship in the rural – between place and space // *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*. — 2015. — Vol. 21, No. 1. — P. 5–26.
 3. Kallmuenzer A., Peters M. Entrepreneurial behaviour, firm size and financial performance: The case of rural tourism family firms // *Tourism Recreation Research*. — 2018. — Vol. 43, No. 1. — P. 2–14.
 4. Yachin J., Ioannides D. Making do in rural tourism: the resourcing behaviour of tourism micro-firms // *Journal of Sustainable Tourism*. — 2020. — Vol. 28, No. 7. — P. 1003–1021.
 5. Utami D.D., Dhewanto W., Lestari Y.D. Rural Tourism Entrepreneurship: A Systematic Literature Review on Resources and Challenges // *African Journal of Hospitality, Tourism and Leisure*. — 2023. — Vol. 12, No. 4. — P. 1322–1344. — DOI: <https://doi.org/10.46222/ajhtl.19770720.434>.
 6. Taniyev A. Milliy turizm xizmatlari bozorida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish: nazariya va amaliyot: monografiya. — T.: «Innovatsion ziyo nashriyoti», 2025. — 192 b.
 7. Сафаров Б.Ш. Миллий туризм хизматлар бозорини инновацион ривожлантиришнинг методологик асослари: монография. — Т.: Фан ва технология, 2016. — 148 б.
 8. Amonboyev M., Abidova D.I., Jurayeva N.A. Turizm iqtisodiyoti va menejmenti: o'quv qo'llanma. — T.: Iqtisodiyot, 2019. — 226 b.
- O'zbekiston Respublikasining «Turizm to'g'risida»gi Qonuni. 2019-yil 18-iyul, O'RQ-549-son. — www.lex.uz.